Paluu Pohjoiseen, itsensä kohtaaminen

Frank Möller[1]

Roland Barthesin *punctum*-käsitteen innoittamana tarkastelen yli kaksikymmentä vuotta sitten Samu Pehkosen kanssa kirjoittamaamme tekstiä Pohjoisesta. Etsin sekä kirjoituksemme jatkuvaa relevanssia että kätkettyjä tai mahdollisia merkityksiä tiedostaen, että tekstit ovat aina kehkeytyviä, aina prosessissa uudelleen muotoutuvia. Havaitsen *punctum*in käyttämämme ilmaisun ”jossakin määrin” toisteisuudessa, mikä tunnistaa mittaamisen ongelmat ja viittaa pikemminkin Pohjoisen kompleksisuuteen kuin sen ottamiseen itsestäänselvyytenä. Löydän *punctum*in myös jokapäiväisestä, arjen Pohjoisesta (engl. *everyday North*), mikä ei ilmene niinkään eksplisiittisenä, vaan pikemminkin kipinänä tai pisteenä, aspektina, joka ansaitsee edelleen lisää tutkimista, edelleen kehittämistä ja uutta ajattelua.

Avainsanat: itsetutkiskelu, kohtaaminen, kompleksisuus, Pohjoinen, punctum, Roland Barthes

Pohtiessaan standardimateriaalin sovittamista uudelleen säveltäjä-pianisti Bill Mathieu selitti kerran, että ”on paikannettava alkuperäisestä laulusta ne aspektit, jotka tuottavat sinulle erityistä mielihyvää tai jotka tuntuvat erityisen antoisilta ja sitten työstettävä niitä, kunnes syntyy hybridi, joka on omasi, mutta sallii silti korvasi tunnistaa alkuperäisen lähdemateriaalin”. On etsittävä ”vihjeitä” ja sitten ”työstettävä ja pyöritettävä niitä, kunnes omat ideasi ovat punoutuneet säveltäjän ja lyyrikon ideoihin. Ja sitten alat!” (Mathieu 1959.)

Se että etsii niitä ”aspekteja” ja ”vihjeitä”, jotka tuottavat sinulle mielihyvää tai jotka tuntuvat antoisilta ja jotka puhuttelevat sinua, jotka ovat sinun ja vain sinun, on mielestäni jotensakin sama kuin Barthesin ohje etsiä valokuvasta se *punctum*, ”yksityiskohta, toisin sanoen osaobjekti”, joka pistää silmään, kiinnittää huomiosi ja johon ”enemmän tai vähemmän potentiaalisesti” sisältyy ”laajenemiskykyä” (Barthes 2000, 43 ja 45), kykyä luoda sellaisia uusia mahdollisen tiloja, jotka ovat alkuperäisen tekijän tiedostamattomia tai tarkoittamattomia.

Mathieu selvitti omaa lähestymistapaansa suhteessa muiden ihmisten alkuperäisaineistoon sovittaessaan suurta amerikkalaista laulukirjaa Stan Kentonin orkesterille, mutta samaa metodia voidaan käyttää myös palattaessa itsereflektiona omaan aikaisempaan työhön, kuten nykyisessä akateemisessa työssä vaaditaan. Paluu omaan vanhempaan tuotokseen saattaa olla piinallista, mikäli tuo työ ei osoittaudukaan niin vakuuttavaksi kuin muistaa tai kuvittelee tai toivoo sen olevan. Tai mikäli oivaltaa, ettei vanha työ ilmennäkään korkeampaa tasoa kuin nykyinen työ tai huomaa, ettei omassa ajattelussa ole tapahtunut olennaista kehitystä aiemmasta nykyiseen.

Mutta kuten Alex Danchev ja Debbie Lisle ehdottavat, ”paluu aiempaan työhön” voi silti olla tärkeää, koska se voi auttaa havaitsemaan ”sen usein huomaamatta jääneen merkityksen” (Danchev & Lisle 2009, 775). Aiemman työn luova uudelleen pohtiminen voi saada meidät

1 PhD, dosentti, Tampereen yliopisto, <frank.moller@tuni.fi>
Suomennos: Unto Vesa. Barthes-sitaattien käännökset: Barthes, Roland (1985): *Valoisa huone* (suom. M. Lintunen, E. Sironen & L. Lehto). Suomen valokuvataiteen museon säätiö.

näkemään alkuperäisen materiaalin ”uudessa valossa, tunnistamaan jotakin mitä aiemmissa pohdinnoissa oli jäänyt huomaamatta” (Bellmer & Möller 2023, 258). Jokainen teksti sisältää kätkettyjä tai mahdollisia merkityksiä, jotka odottavat löytämistään, niiden laatijan alkuperäisistä aikomuksista riippumatta.

Samu ja minä toimitimme vuonna 2003 teoksen *Encountering the North: Cultural Geography, International Relations and Northern Landscapes* (Möller & Pehkonen 2003a; tämän jälkeen EtN) tuomaan yhteen kaksi akateemista tieteenalaa, jotka eivät ottaneet toistaan huomioon – kulttuurimaantieteen ja kansainvälisen politiikan – ja pohtimaan jotakin mitä kutsuimme ”Pohjoiseksi” tämän yhteyden valossa, pyrkien paljastamaan sellaista, mitä kumpikaan tieteenala ei pystynyt selvittämään omillaan. Teos julkaistiin marginaalisille alueille omistetussa julkaisusarjassa; se korosti niiden kaltaisten alueiden merkitystä nykypäivän maailmassa ja keskustan ja periferian keskinäistä riippuvuutta. Siinä tunnistettiin – Nick Couldryn (2000, 106) sanoin – ”ettei ole mitään absoluuttista ’marginaalisuutta’ […] vaan vain eriarvoistavia prosesseja, joilla jotkut (enemmän tai vähemmän menestyksellisesti) marginalisoivat muita”. Suhteessa Pohjoiseen saattoi katsoa sellaisen marginalisaation osoittautuneen varsin menestyksekkääksi; niinpä teoksessa korostettiin vastanarratiivejä ja Pohjoista koskevien näkemysten moninaisuutta, ja mukana oli melko kerettiläinen ehdotus, että tutkijat Pohjoisesta voisivat ”tarkoituksella” ohittaa ”keskustassa luodut metodologiset lähestymistavat” (EtN, 5, ks. myös 22–30).

Paluu tähän aineistoon ja varsinkin kirjoittamaamme johdantoon (EtN, 1–30) on yhtä aikaa matka itsetutkiskeluun ja luotaus tulevaisuuteen. Olen vähemmän kiinnostunut siitä mitä tarkoitimme kaksikymmentä vuotta sitten ja kiinnostuneempi niistä mahdollisuuksista, joita tekstimme tarjoaa mutta jotka niiden kirjoittamisen aikaan jäivät huomaamatta, selvittämättä tai epäselviksi. Näin ollen minua ei tässä yhteydessä kiinnosta *studium* – Barthesin termi sille mikä (valokuvassa) herättää ”yleisentä kiinnostusta” (Barthes 2000, 26). Barthes selittää, että *studiumin* tunnistaminen ”on väistämättä valokuvaajan” – ja tässä tapauksessa kirjoittajien – ”pyrkimysten kohtaamista, harmonista liittymistä niihin, niiden hyväksymistä tai hylkäämistä, mutta aina niiden ymmärtämistä” (mt., 27–28). Päinvastoin olen kiinnostunut tekstissä sen *punctumista*, sen ”marginaalisesta elementistä”, joka – Jae Emerlingin (2012, 81) määritelmän mukaan – ”pakottaa katsojaa” – tai lukijaa – ”ja problematisoi merkityksen”.

Niinpä seuraavassa tarkastelussa painopiste on nyt havaitussa detaljissa, aspektissa ja avaimessa, ei kahdenkymmenen vuoden takaisissa intentioissa. Sellaisen *punctumin* etsinnällä ei tarvitse olla mitään tekemistä alkuperäisten aikomustemme kanssa (joita en välttämättä muistaisikaan tarkasti). Se että olin toinen alkuperäisen tekstin kirjoittajista voisi jossakin määrin vaikeuttaa tehtävääni, mutta vain jossakin määrin, koska, ensinnäkin jokainen teksti on jossakin määrin riippumaton suhteessa kirjoittajiinsa; toiseksi, kukaan kirjoittaja ei ole tietoinen tekstinsä jokaisesta mahdollisesta merkityksestä; ja kolmanneksi, tekstit ovat aina kehkeytyviä, aina muotoutumisen prosessissa, hitaasti muuntuen joksikin uudeksi. Lisäksi tekstilliset representaatiot ovat sekä ”keinoja luoda tosiasiallisuutta” ja ”tapoja luoda todellisuutta” (Shapiro 1989, 13–14) ja sellaisina sovitettavissa siihen todellisuuteen, jonka tulkitsija haluaa rakentaa. Todellisuus muuttuu todennäköisesti ajan myötä.

Pohtiessaan *punctumia* James Elkins tuo ilmi epäluulonsa sen akateemisen terveyteen tai oikeutukseen. Elkins muistelee ”[jossakin konferenssissa] esittäneensä ajatuksen, että tutkijat saattaisivat käyttää *punctumia* ujuttaakseen salaa akateemiseen kirjoittamiseensa henkilökohtaisia näkemyksiään”, jotka – ilman *punctumia* – ”näyttäisivät olevan vailla perustaa” (Elkins 2011, 41) Mutta henkilökohtaisten näkemystemme ujuttaminen akateemiseen työhömme on juuri sitä mitä teemme kaiken aikaa – emmekä voi olla tekemättäkään niin – koska se mitä teemme heijastaa sekä sitä mitä olemme tiettynä ajankohtana että niitä prosesseja, joiden kautta tulimme siksi mitä olemme (tai ajattelemme olevamme). Niinpä esteettiset lähestymistavat, joita teoksessa käytettiin (kutsumatta niitä tuolloin esteettisiksi lähestymistavoiksi) korostavat, että tulkinta on aina läsnä akateemisessa työssä (Bleiker 2009, 2) eikä tulkintaa voida ajatella ilman yksilökohtaista sosialisaatiota ja subjektipositiota. Niinpä paluumme Pohjoiseen merkitsee oman itsemme kohtaamista (uudelleen). Siksi esitänkin, päinvastoin kuin Elkins, että *punctum*, vaikka onkin ”ominaisuus kunkin katsojan reaktiossa”, *voidaan* ”kommunikoida […] arvovaltaisesti ja uskottavasti” (Elkins 2011, 41) edellyttäen, että sen ainukertaisuus tunnistetaan ja väitteistä yleistettävyyteen luovutaan.

Aloittakaamme!

*

Voisiko meidän lähestymistapamme ”Pohjoiseen” toimia *punctumina*? Lähestymistapamme oli ambivalentti: tarjosimme yhden Pohjoisen määritelmän – ”napapiirin pohjoispuolella olevan Euroopan Pohjoisen” (EtN, 1) – ja hylkäsimme tämän määritelmän välittömästi ja itse asiassa kautta koko teoksen. Argumentoimme, että työmääritelmämme ”ehdottaa houkuttelevan yksinkertaisesti jättämään huomiotta sisältämänsä maantieteellisen rajoitteen ja ajattelemaan sen ulkopuolelle” (EtN, 1), ajattelemaan Pohjoisesta toisin.

Tämän samanaikaisen ”Pohjoisen” konstruktion ja dekonstruktion tekivät välttämättömäksi teokseen sisältyvät luvut, joista missään ei oltu erityisen kiinnostuneita maantieteellisestä määrityksestämme. Niinpä oli tarpeen turvautua poststrukturalistiseen kalupakkiin. Mutta syvemmin ajatellen toimintatapamme otti vakavasti minkä tahansa ”Pohjoisen” määritelmän mielivaltaisuuden, mukaan lukien omamme ja sen seurauksena tarpeen aiheen avoimemmalle ja ambivalentimmalle ymmärrykselle, joka tunnustaisi sekä rajojen aineellisen että diskursiivisen politiikan, pyrkien samalla haastamaan ja heikentää niitä.

Kuten Sherrill Grace totesi Kanadan Pohjoista tarkastellessaan, ”ambivalenssilla on etunsa”. Pohjoisen määritelmät on purettava niiden alle kätkeytyvän politiikan paljastamiseksi: ”Sen kysyminen, missä Pohjoinen on ja mitä Pohjoinen tarkoittaa, on todellinen identiteettiä koskevan Pandoran lippaan avaus”, mikä Gracen mukaan selittää ”halun sulkea keskustelu tai rajautua vakiintuneeseen, vieläpä niiden, jotka tiedostavat Pohjoisen pohjimmaisen epävakaisuuden ja prosessuaalisen luonteen” (Grace 2007, 47–48; ks. myös Möller 2005, 31–47). Me emme olleet kiinnostuneita keskustelun sulkemisesta emmekä vakiintuneisuudesta; itse asiassa lähestymistapamme ”ilmentää vakiintunutta tapaa lähestyä Pohjoista, mikä on yhtä mielivaltainen kuin mikä tahansa toinenkin” (EtN, 1). Pidän yhä lähestymistavastamme, mutta intentionaalisuutensa vuoksi se ei voi olla etsimäni *punctum*.

Muistan jonkinasteisen onnen tunteen osuessamme sattumoisin kirjailija Andreï Makinen lauseeseen, joka näytti sopivan siihen mitä pyrimme viestimään lukijoillemme: ”Totuus oli ehdottoman looginen ja ehdottoman sattumanvarainen” (Makine 2001, 16). (Ehkä voidaan sanoa, että tähän lauseeseen osuminen oli sekä ehdottoman loogista ja ehdottoman sattumanvaraista.) Makinen kertomuksessa lause viittaa neuvostoyhteiskunnan yksilökohtaisen ja kollektiivisen muistin järjestelmälliseen vääristämiseen ja siitä juontuvaan mahdottomuuteen yhdistää omaa muistiaan totuusväitteisiin. Muutimme lauseen vaihtamalla sen yksiköstä monikkoon ja menneisyydestä tähän hetkeen – ”totuudet ovat ehdottoman loogisia ja ehdottoman sattumanvaraisia” (EtN, 29).

Meillä ei ollut tarkoitus ennakoida tämän päivän keskustelua totuuden jälkeisestä ajasta tai vaihtoehtoisista totuuksista tai viljellä ajatusta, että mikä tahansa käy. Halusimme pikemminkin ilmaista sen, että eri ihmiset ja ryhmät ymmärtävät totuuden Pohjolasta – mikäli sellaista on – eri tavoin ja että heillä on hyvät syyt tehdä niin. Nämä syyt ovat loogisia heille, mutta ne voivat olla sattumanvaraisia, mielivaltaisia tai käsittämättömiä muille. Sattumanvaraisuus ja logiikka eivät sulje toisiaan pois; pikemminkin ne vaikuttavat toisiinsa, yhdessä muodostaen sen, mitä Ari Aukusti Lehtinen (2003) teoksessa kutsuu ”monikerroksisiksi maantieteiksi”.

Viitaten varhaisempaan ”diskurssin” määritelmään jonkin tilan tai alueen yli vaeltamisesta, mukaan lukien mentaalisen vaeltamisen, yhdistimme näkemyksemme logiikasta ja sattumanvaraisuudesta kutsuen lukijoitamme ”lähtemään itse sellaiselle retkelle Pohjoiseen” (EtN, 29) teoksen lukuja lukiessaan. Rohkaisimme lukijoita pohtimaan omia käsityksiään Pohjoisesta teoksen tarjoamiin, ei lopullisen määritelmän löytämiseksi, mitä emme pitäneet mahdollisena tai toivottavanakaan (EtN, 1), vaan arvostamaan Pohjoista koskevan narratiivin avoimuutta, moniaineksisuutta ja ambivalenssia, mikä juuri estää sellaisen lopullisen määritelmän. Tämä menettelytapa tarjoaa ”laajentamisen voiman” (à la Barthes), avaten mahdollisen tiloja ja kutsuu merkitysten problematisoimiseen (à la Emerling), mutta jälleen, se ei ole tavoittelemani *punctum*, koska sovelsimme menettelytapaamme tarkoituksella. Ja ehkäpä, koska se vain on jonkin verran liian ilmeinen.

*

Johdantoluvut, kuten tässä käsittelemäni, ovat erityisiä tekstityyppejä. Niiden tarkoituksena on toisaalta kartoittaa aiempaa tutkimusta ja sen aukkoja ja toisaalta johdattaa niihin ajattelun pääideoihin, jotka ovat kirjaa ja sen yksittäisiä lukuja innoittaneet. Sellaisena suurin osa tekstistä on *studiumia*, tavoitteitamme ja yleistä kiinnostustamme aiheeseen, minkä jaamme lukijoidemme kanssa, saattaen heidät, kuten edellä lainattu Barthes asian ilmaisee, ”harmoniaan niiden kanssa, joko ne hyväksyen tai hyläten, mutta silti ne aina ymmärtäen”, oivaltamaan teoksen tarkoituksen. Täten minun on etsittävä tavoittelemani *punctum* epätavallisista tai odottamattomista paikoista, tai ehkä *punctumin* on löydettävä minut: sen on puhuteltava minua, saatava huomioni ja houkuteltava minut ajattelemaan toisin. Joten sysätkäämme syrjään kaikki suuret käsitteet kuten turvallisuus, kansainväliset suhteet, voima, identiteetti, kulttuuri, maantiede, tila ja paikka – ja vieläpä Pohjoinen. Nuo käsitteet vain johtavat harhaan kiinnostukseni kohteesta, mikä on tekstin *punctum*.

Nyt tekstiä lukiessani siinä iskee silmään usein toistuva ilmaus ”jossakin määrin” (engl. *to some extent*) (EtN, 5, 12, 18). Voisiko se olla etsimäni *punctum*? Ilmauksen näennäinen tarkkuuden puute, viitaten siihen mitä Barthes kutsuu ”laajentamisen voimaksi”, kiehtoo minua. Voisi väittää (mutta en tee niin), että ilmaisu heijastelisi kirjoittajien akateemista velttoutta, haluttomuutta ajatella asioita perinpohjaisesti tai tehdä kurinalaista tutkimusta, mikä sitten toisi perustan täsmällisemmälle sanojen valinnalle. Tämä on hyvinkin voinut olla osa tarinaa (samoin kuin ajan puute). Kuitenkin, ”jossakin määrin” tunnustaa rehellisesti mittaamisen ongelmat ja samalla rohkaisee jatkamaan tarkastelua. Itse asiassa väitän siis, että ”jossakin määrin” ilmaisee asianmukaisesti sen, ettei aina ole mahdollista päätyä täsmällisempiin johtopäätöksiin. Pohjoinen on monimutkainen. Eikä mitään monimutkaisia ilmiöitä voida ymmärtää kokonaisuudessaan, yritämmepä sitä kuinka kovasti tahansa. Ilmaisu tunnustaa siis sen mitä Couldry (2000, 99) kutsuu ”kulttuurien sisäiseksi kompleksisuudeksi (engl. *complexity within cultures*).

Mikäli väitettäisiin esitettävän lopullinen näyttö yhtenäisestä ja yleistettävissä olevasta Pohjoista koskevasta näkemyksestä, tuloksena olisi epätoivottu aiheen sulkeminen, mikä estäisi jatkuvan tiedollisen uteliaisuuden, itse asiassa ”kompleksisuuden supistamisen sen sijaan, että tutkittaisiin sitä” (EtN, 1). *Punctum* merkitsee ajatusten herättämistä eikä niiden lamaannuttamista. ”Jossakin määrin” sisältää idean muutoksesta ja muutos vaikuttaa siihen asteeseen, missä määrin jokin asia voidaan havaita empiirisesti tai rakentaa diskursiivisesti. Siten se määrä, johon asti kylmän sodan mukainen käsitys Pohjoisesta jatkuu (EtN, 5), vaihtelee – se voi jatkua, jatkaa kituuttaa, näennäisesti kadota tai yllättäen jälleen ilmaantua – aivan kuten se määrä, johon mittaan rajat näyttäytyvät ”välineiltä, joilla sidotaan yhteisöjä toisiinsa” (EtN, 12) pikemmin kuin erottavat niitä toisistaan. Samaten se määrä, johon asti rakenteellinen realismi vaikuttaa kansainvälisten suhteiden tutkimuksen agendaan on alituisessa muutoksessa (EtN, 18); sitä ei voi kiinnittää kertakaikkisesti ja kaikille (vaikka monet yrittävät yksinkertaisesti määrittämällä sen *hallitsevaksi* teoriaksi). ”Jossakin määrin” houkuttaa näin ollen esiin uusia Pohjoisen käsitteitä, samalla kun se toisaalta, kuten Mathieu asian ilmaisee, antaa mahdollisuuden ”pitää silmällä lähdemateriaalia”, koska lähdemateriaali on sitä aineistoa, josta uusi ajattelu nousee.

Tässä toinen *punctum*: teoksessa kirjoitamme toisaalta etäisyydestä maantieteen ja kansainvälisten suhteiden kulttuurisen käänteen toteuttajien ja toisaalta ”Pohjoisen ihmisten […] jokapäiväisen elämän realiteettien” välillä (EtN, 27), epäillen, että kumpikaan akateemisista tieteenaloista – kulttuurisessa käänteessä tai ei – ei ole erityisen kiinnostunut tavallisten Pohjosten ihmisten arkisesta elämästä. Kuten Samu ja minä kirjoitimme toisaalla, yhteiskuntatieteet ”huomaavat useinkin jonkin verran epämukavaksi välittää kaukana pohjoisessa elävien ihmisten jokapäiväisistä huolista” (Möller & Pehkonen 2002, 39), joihin kuitenkin suoraan vaikuttavat monet politiikassa juhlitut ja akatemiassa teoretisoidut suuret projektit. Usein nämä Pohjoisen ihmiset ja heidän äänensä ovat pelkkää ”dataa” muualla kehitettyjen hienojen teorioiden testaamiseksi, vaan eivät oman elämänsä toimijoita omine henkilökohtaisine tarinoineen kerrottavaksi, kuvineen näytettäväksi, identiteetteineen kehitettäväksi tai akateemisine traditioineen jalostettavaksi. (Kirjoitimme tuon tekstin ennen rauhan- ja kon-

fliktintutkimuksen käännettä arjen ja paikallisen tutkimukseen – akateemisen tutkimuksen kiinnostusta ”näennäisesti merkityksettömän merkityksellisyyteen” [Sheringham 2013, 23] – mutta tämäkin käänne on usein riittämättömän paikallinen, priorisoiden kuitenkin lopulta enemmän tarkkailijan kuin tarkkailtavien ääntä.) ”Pohjoisen ihmisten jokapäiväinen elämä” (EtN, 25) on etsimäni toinen *punctum*: tavallinen jokapäiväinen Pohjoinen.

Kuten Barthes (2000, 27) huomauttaa, *punctum* on sattumaa – ”tuo sattuma, joka pistää minua (mutta myös ruhjoo ja kirvelee sisälläni)”. Jokapäiväinen Pohjoinen kiusaa minua ja pistelee minua, koska haluaisin tietää siitä enemmän, mutta en voi; sillä määritelmämme mukaan olen Etelän asukas, minulla saattaa olla opiskeltua tietoa, mutta minulta puuttuu Pohjoisen tuntemukseen perustuva tieto; minä voin eritellä Pohjoisen representaatioita (ks. esim. Möller 2011, 29–49)., mutta sellainen erittely ei perustuisi omaan koettuun elämään Pohjoisessa. ”Paikallisten äänten kuunteleminen” (EtN, 26), kuten *N66 Culture in the Barents Region* (ei-akateeminen kulttuurilehti, jota Lehtinen tarkastelee omassa luvussaan) tekee, on olennaista, mutta riittämätöntä. Sen täydentämiseksi tarvitaan läsnäoloa ja kokemusta paikan päällä olemisesta Pohjoisessa pikemminkin kuin tarkkailua kaukaa. Sellaiseen läsnäoloon voi päästä tietoisesti pohtivan kenttätyön avulla, kuten Samu ja Hanna-Mari Ikonen ehdottavat kirjoituksessaan (Ikonen & Pehkonen 2000, 127–151): talossa vierailija voi havaita asioita, joihin isäntä ei huomaa kiinnittää huomiota. Paikallisten äänien tulee kuitenkin ilmestyä sellaisissa teksteissämme kuin nämä meidän ovat, vailla akateemista kommentaaria. Kyse ei ole nostalgiasta oletetusti ”puhtaiden” tai ”autenttisten” pohjoisten äänien perään, vaan pikemminkin noiden äänten lukeminen sosiaalisesti konstruoituina, valtasuhteita ja kilpailevia intressejä ja identiteettejä ilmentävinä.

Näin ollen ”jokapäiväinen Pohjoinen” kiusaa minua, käydessäni tekstiä nyt läpi, koska tahtoisin lukea siitä enemmän johdannossa ja itse asiassa kautta koko teoksen; yhtenä toimittajista olen osavastuussa riittämättömästä huomiosta ”näkymälle jokapäiväiseen elämään inhimillisen todellisuuden tasolla, jonka epäselvyys ja epämääräisyys juuri [näyttävät] avaimilta tuon ulottuvuuden tärkeyteen elämässämme” (Sheringham 2013, 23). Tahtoisin kuitenkin ajatella, että tuo laiminlyönti ei täysin vie pohjaa tekstin laadulta, kaukana siitä. Vaikka kuvaamamme diskursiiviset maisemat ovat enimmäkseen tuloksia Pohjoista koskevista diskursseista pikemminkin kuin Pohjoiseen sisäisesti liittyvistä diskursseista, olen silti varsin tyytyväinen teokseen ja siihen sisällytetyistä aiheista, joista myöhemmin on tullut paljon polttavampia ja kiireellisempiä (esimerkiksi ilmastonmuutos, Tennberg 2003, 187–202). Eikä ”laiminlyönti” itse asiassa näytä olevan oikea sana ilmaisemaan sitä mitä pyrin tässä sanomaan; sillä ”jokapäiväinen Pohjoinen” *on* läsnä kipinänä, kiihokkeena, aspektina, joka ansaitsee lisää työstämistä, edelleen kehittämistä ja uusia kuviteltuja mahdollisuuksia.

*

Lähdin liikkeelle näissä mietteissäni viittaamalla musiikkiin ja haluan päättää tämän toisella viittauksella musiikkiin – aivan kuten Samu ja minä päätimme teoksen johdannon nostamalla esiin Berlevåg Mannsangforeningen -kuoron etäisestä Norjan kalastajakylästä. Tässä yhteydessä viittaan säveltäjä ja pianisti Thelonius Monkiin ja hänen painotukseensa niihin tiloihin,

joita tarkoituksella tai tarkoittamatta jättää, kirjoittaessaan tai improvisoidessaan musiikkia. Väittäisin, että se mikä jätetään pois tekstistä, tietoisesti tai tiedostamatta, saattaa olla yhtä tärkeää tai jopa tärkeämpää kuin se mikä otetaan tekstiin mukaan. Estetiikka, kuten David Levi Strauss (2003, 9) huomauttaa, ”on usein sitä mikä *ei* ole, mahdollistaen mielikuvitukselle tuoda asiat olemaan”. Esimerkiksi kuvat, joissa ei ole ihmisiä, ovat tosiasiassa täynnä ihmisiä: ”ne ovat paikkoja, joissa ihmiset voivat mielikuvissaan olettaa olevansa” (Elkins 2011, 50). John Paul Lederach pitää kiinni mielikuvituksesta: ”luova teko” – jos haluaa siirtyä siitä mikä on, siihen mikä voisi olla – ”on kyky havaita asioita yli sen ja syvemmällä tasolla kuin mikä aluksi kohtaa silmän” (Lederach 2005, 26–27). Ja Theodor Adorno vieläpä nimenomaisesti vaatii teoksessaan *Mut zur Lücke* rohkeutta jättää aukkoja banaaliuden ja ikävystyttävyyden välttämiseksi, jotka molemmat eivät pelkästään vaikuta lukijan huomioon vaan vievät pohjaa itse ajatuksen substanssilta. Niinpä ”pituudella ei ole väliä ja huoli, ettei [tekstissä] ole kylliksi, on lapsellinen” (Adorno 1991, 99–101, 105).

Dikotomiat poissaolo–läsnäolo, sisällyttäminen–poissulkeminen tai mukana–ei mukana, eivät näin ollen asianmukaisesti heijasta tekstin, minkään tekstin, kompleksisuutta. Se mikä ei näytä olevan mukana tekstissä, saattaa olla siinä implisiittisesti, piilotettuna, rivien välissä, jääden lukijan oivallettavaksi. Mutta lukijat saattavat myös havaita vihjeitä, jotka – vaikka eivät edes implisiittisesti sisälly tekstiin – kehittyvät heidän mielikuvituksessaan – puuttumisen läsnäolo tai *punctum* puuttumisen myötä. Eri lukijat havaitsevat eri asioita, ja teksti kehittyy moniin suuntiin. Diskursiivinen monisuuntaisuus ja narratiivien moninaisuus liittyvät kiinteästi tekstin kokemukseen, mikä lopulta johtaa vaihtoehtoiseen tietoon ”uudelle tiedolle avoimuuden ja tiedollisen uteliaisuuden pohjalta” (Möller & Pehkonen 2002, 38).

Lähteet

Adorno, Theodor W. (1991): *Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschädigten Leben*. Suhrkamp.

Barthes, Roland (2000): *Camera lucida: Reflections on photography*. Vintage Books.

Bellmer, Rasmus & Frank Möller (2023): *Peace, complexity, visuality: Ambiguities in peace and conflict*. Palgrave Macmillan.

Bleiker, Roland (2009): *Aesthetics and world politics*. Palgrave Macmillan.

Couldry, Nick (2000): *Inside culture: Re-imagining the method of cultural studies*. Sage.

Danchev, Alex & Debbie Lisle (2009): ”Introduction: Art, politics, purpose”. *Review of International Studies*, 35(4), 775–779. https://doi.org/10.1017/S0260210509990179

Elkins, James (2011): *What photography is*. Routledge.

Emerling, Jae (2012): *Photography: History and theory*. Routledge.

Grace, Sherrill E. (2007): *Canada and the idea of north*. McGill-Queen’s University Press.

Ikonen, Hanna-Mari & Samu Pehkonen (2003): ”Explorers in the Arctic: Doing feminine nature in a masculine way”. Teoksessa: F. Möller & S. Pehkonen (toim.) *Encountering the north: Cultural geography, international relations and northern landscapes*. Ashgate, 127–152.

Lederach, John Paul (2005): *The moral imagination: The art and soul of building peace*. Oxford University Press.

Lehtinen, Ari Aukusti (2003): ”Mnemonic north: Multilayered geographies of the Barents region”. Teoksessa: F. Möller & S. Pehkonen (toim.) *Encountering the north: Cultural geography, international relations and northern landscapes*. Ashgate, 31–56.

Makine, Andreï (2001): *Requiem for the east*. Sceptre.

Mathieu, Bill (1959): Liner notes to Stan Kenton Orchestra, *Standards in Silhouette*, produced by Lee Gillette (Capitol Records 7243 4 94503 2 59, 1959).

Möller, Frank (2005): "Rafting Nilas: Subjectivity, memory and the discursive patterns of the north". Teoksessa: C. S. Browning (toim.) *Remaking Europe in the margins: Northern Europe after the enlargements*. Ashgate, 31–47.

Möller, Frank (2011): "'Wild weirdness?' 'Gross humbugs!' Memory-images of the north and Finnish photography". *Journal of Northern Studies*, 5(2), 29–49. https://doi.org/10.36368/jns.v5i2.675

Möller, Frank & Samu Pehkonen (2002): "Invigorating the far north: Foreign images, cultural turns and alternative knowledge production". Teoksessa: J. Ridanpää & K. Valta-Hulkkonen (toim.) *NGP yearbook 2002*. Nordia Geographical Publications.

Möller, Frank & Samu Pehkonen (toim.) (2003a): *Encountering the north: Cultural geography, international relations and northern landscapes*. Ashgate. [EtN]

Möller, Frank & Samu Pehkonen (2003b): "Discursive landscapes of the European north". Teoksessa: F. Möller & S. Pehkonen (toim.) *Encountering the north: Cultural geography, international relations and northern landscapes*. Ashgate, 1–30.

Shapiro, Michael J. (1989): "Textualizing global politics". Teoksessa: J. Der Derian & M. J. Shapiro (toim.) *International/intertextual relations*. Lexington Books.

Sheringham, Michael (2013): *Everyday life: Theories and practices from surrealism to the present.* Oxford University Press.

Sparke, Michael (2010): *Stan Kenton: This is an orchestra!* University of North Texas Press.

Strauss, David Levi (2003): *Between the eyes: Essays on photography and politics*. Aperture.

Tennberg, Monica (2003): "Spaces of change frozen in time: Global climate change in the Arctic". Teoksessa: F. Möller & S. Pehkonen (toim.) Encountering the north: Cultural geography, international relations and northern landscapes. Ashgate, 187–202.

Re-encountering the North, Encountering Oneself

Inspired by Roland Barthes's *punctum*, I revisit a text written with Samu Pehkonen more than twenty years ago in search of both its continuing relevance and its hidden or potential meanings, assuming that texts are always emergent, always in the process of becoming. I discover the *punctum* in the frequent use of the term "to some extent" which acknowledges problems of measurement and alludes to, rather than glossing over, the complexity of the North. I also discover it in Everyday North, which, rather than being made explicit, appears in the text as a spark, a prick, as an aspect worthy of reworking, further development and new imaginations.

Keywords: complexity, encountering, North, Roland Barthes, punctum, self-reflexivity